

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΛΩΝΑΡΗΣ, Ο ΠΡΩΤΟΣ ΘΑΣΙΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ

Παναγιώτα Γ. Δαλγιαννάκη

Μια από τις μεγάλες πατριαρχικές οικογένειες της Θάσου αναμφίβολα είναι και η οικογένεια Κλωνάρη. Πρώτος γνωστός γενάρχη της οικογένειας αυτής είναι ο Δημήτριος Κλωνάρης¹. Από τον πρώτο εκλογικό κατάλογο της Υποδιοικήσεως Θάσου, που εκδόθηκε το 1915, προκύπτει ότι γιοι του Δημητρίου Κλωνάρη ήταν ο Σταύρος Κλωνάρης, γεννημένος το 1850, και ο Ιωάννης Κλωνάρης, γεννημένος το 1852². Ο Ιωάννης ή Γιαννάκης Κλωνάρης ήταν για χρόνια υπάλληλος της τουρκικής διοίκησης³. Παντρεύτηκε την Μαρία από την Παναγία της Θάσου και απέκτησε τέσσερις γιους και δύο κόρες, τον Δημήτριο, γεννημένο το 1872, τον Πολύγνωτο, γεννημένο το 1881, που ήταν επιστάτης της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής στη Θάσο και μετά την απελευθέρωση του νησιού, τον Γεώργιο, γεννημένο το 1884, τον Τηλέμαχο, γεννημένο το 1890, την Ελένη, που παντρεύτηκε το δικηγόρο Δημήτριο Οικονομίδα, και την Εριφύλη, που παντρεύτηκε το Χαϊδευτό⁴.

Από τα παιδιά του Ιωάννη ή Γιαννάκη Κλωνάρη, χρόνια υπαλλήλου της τουρκικής και μετέπειτα της ελληνικής διοίκησης, ξεχώρισε ο πρωτότοκος Δημήτριος Κλωνάρης. Ο ακριβής χρόνος της γέννησής του προκύπτει από τον εκλογικό κατάλογο του 1915. Αφού το 1915, όταν συντάχτηκε ο κατάλογος, ήταν 43 ετών⁵, επομένως ήταν γεννημένος το 1872. Για τα χρόνια της

1. Τον αρχικό γενάρχη της οικογένειας αυτής μας τον ανέφερε η κ. Ελένη Σοφιαδάκη, εγγονή της Ελένης Κλωνάρη, που είχε παντρευτεί το δικηγόρο Δ. Οικονομίδα. Η μαρτυρία αυτή επιβεβαιώνεται και από τον εκλογικό κατάλογο του 1915, αφού ο Σταύρος και ο Γιαννάκης Κλωνάρης αναφέρονται ως παιδιά του Δημητρίου.

2. Βλ. *Γεωργίου Αστεριάδη*, Ο πρώτος εκλογικός κατάλογος της Υποδιοικήσεως Θάσου (1915), *Θασιακά*, 8(1992-1993), σ. 255.

3. *A.E. Bakalopoulos*, *Son histoire, son administration de 1453 à 1912*, Paris 1953, σ. 154.

4. Το γενεαλογικό δένδρο του Ιωάννη ή Γιαννάκη Κλωνάρη μας το έδωσε η κ. Ελένη Σοφιαδάκη. Τα ονόματα των ανδρών αναφέρονται και στον εκλογικό κατάλογο, όπου σημειώνεται και η ηλικία τους.

5. Βλ. *Γεωργίου Αστεριάδη*, *ό.π.*, σ. 255.

φοίτησής του δεν έχουμε σχετικές μαρτυρίες. Ποιο δημοτικό σχολείο τελείωσε και ποιο γυμνάσιο δε γνωρίζουμε. Το μόνο που ξέρουμε είναι ότι είχε εγγραφεί στην Αυτοκρατορική Νομική Σχολή της Κωνσταντινούπολης. Το 1896 είναι ακόμα φοιτητής, αφού ως δικολάβος παρίσταται στο Πρωτοδικείο Θάσου και αναλαμβάνει υποθέσεις. Από την υπ' αριθ. 7/8-5-1896 απόφαση του Πρωτοδικείου Θάσου μαθαίνουμε ότι η Βαρβαρίνα Θ. Κοσμά, κάτοικος Καλλιράχης, επειδή δεν εμφανίστηκε στο Δικαστήριο, καίτοι είχε νόμιμα κλητευθεί, «*επί τη αιτήσει του ενάγοντος το Δικαστήριο προέβη εις την ερημοδικίαν αυτής και διώρισε συνήγορον τον Δ. Κλωνάρην, κάτοικον Λιμένος, δικολάβον, με ήμισυ μετζίτιον*»⁶. Ο κώδικας αποφάσεων του Πρωτοδικείου Θάσου του έτους 1896 περιέχει αποφάσεις που αναφέρουν ότι ο δικολάβος Δ. Κλωνάρης διορίζεται από το Δικαστήριο για να υποστηρίξει τους ερημοδικούντες. Ήταν πάγια τακτική των Θασίων να ερημοδικούν και στη συνέχεια να ανακόπτουν τις εκδιδόμενες αποφάσεις. Έτσι ο Δημήτριος Κλωνάρης ήταν ο μόνος που επωφελείται από την περίπτωση αυτή. Γιατί είναι σπάνιος ο ορισμός άλλων δικολάβων. Έτσι ο δικολάβος Δημήτριος Κλωνάρης διορίζεται από το Δικαστήριο να υποστηρίξει με μισό μετζίτι τις υποθέσεις που φέρουν αύξ. αριθ. αποφάσεων του 1896 7, 10, 11, 12, 15, 28, 29, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 62, 64, 65, 66, 69, 70, 72, 73, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 89, 90, 94, 95, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 107, 109, 110, 111, 113, 114, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 135, 136, 149 και 151⁷. Η αθρόα αυτή ανάθεση όλων των υποθέσεων αυτών που ερημοδικούν, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, στο δικολάβο Δημήτριο Κλωνάρη αποδεικνύει μια αναμφίβολη συμπάθεια του Δικαστηρίου προς το πρόσωπό του. Η συμπάθεια αυτή οφείλεται στη φοιτητική του ιδιότητα ή στη θέση του πατέρα του ως υπαλλήλου της διοικητικής αρχής; Γεγονός είναι ότι ο Δημήτριος Κλωνάρης άρχισε να γίνεται γνωστός στη Θασιακή κοινωνία. Συνεχίζει να δικηγορεί ως δικολάβος και τον επόμενο χρόνο. Από ένα άλλο κώδικα εγγραφών υποθέσεων του Πρωτοδικείου Θάσου του έτους 1897 μαθαίνουμε ότι σε υπόθεση που συζητήθηκε στις 17-3-1897 αποφασίστηκε να διενεργηθεί πραγματογνωμοσύνη. Στη σχετική απόφαση αναφέρεται: «*Τα διάδικα μέρη εις την παρούσαν υπόθεσιν διώρισαν πραγματογνώμονας ο μεν Δ. Αρσένης τον Γεώργιον Σκαραμαγκά, ο δε Δημ. Κλωνάρης, πληρεξούσιος του Ι. Μεθοδίου, τον Δ. Οικονομίδην, και το Δικαστήριο δεχόμενον την αίτησίν των διορίζει τον εκ των παρόδρων Χρ. Δημητριάδην όπως θεωρήση τους μεταξύ των λ/σμούς και εντός τριών ημερών εκφέρει την*

6. Βλ. Κώδικα αποφάσεων Πρωτοδικείου Θάσου έτους 1896, αριθ. 7/8-5-1896, σ. 11, που φυλάσσεται στο Ιμαρέτ Καβάλας.

7. Βλ. στον παραπάνω Κώδικα, όπου καταχωρούνται όλες αυτές οι αποφάσεις.

περί τούτου έκθεσίν του»⁸.

Μετά το 1897 και προ του 1905 φαίνεται ότι τελείωσε τη Νομική Σχολή Κωνσταντινούπολης, αφού τυπώνει καρτελάκια με το επάγγελμά του ως δικηγόρου. Ένα τέτοιο καρτελάκι διασώζεται στο σχετικό φάκελό του, που είχε παραδώσει η οικογένειά του στο δημοσιογράφο Παν. Δρόσο, ο οποίος στη συνέχεια τον είχε θέσει στη διάθεση του μακαρίτη καθηγητή Απόστολου Βακαλόπουλου. Με τη σειρά του ο Απόστολος Βακαλόπουλος τον παραχώρησε στον κ. Κων/νο Χιόνη. Πρέπει να αποφοίτησε προ του 1905, αφού αναφέρεται ως δικηγόρος στην από 23-10-1905 έγγραφη αδελφική σύσταση του μητροπολίτη Μαρωνείας Νικολάου προς τον πατριάρχη Ιωακείμ, ο οποίος τον παρακαλεί να μεριμνήσει «περί απονομής βαθμού πολιτικού τω εκ των εγκρίτων πολιτών του Λιμένος Θάσου Δημ. Κλωνάρη, δικηγόρω...»⁹. Στην από 7-11-1905 απαντητική επιστολή του Πατριάρχη στο μητροπολίτη Νικόλαο αναφέρεται: «... ότι ενεργηθήσεται το προσήκον εν καιρώ τω δέοντι παρά τη αυτοκρατορική κυβερνήσει προς επίτευξιν της τιμητικής ταύτης διακρίσεως του συνιστωμένου...»¹⁰.

Το αίτημά του για απονομή βαθμού πολιτικού αποδεικνύει την απόφασή του για την ανάμειξή του στην πολιτική. Εμφανίζεται με άρθρα του στις εφημερίδες εκείνης της εποχής, όπως η «Νέα Αλήθεια», κάνει προτάσεις και παίρνει θέσεις επάνω σε γενικότερα θέματα που αφορούν τη Θάσο. Ρίχνει πρώτος την ιδέα της ίδρυσης Αρχαιολογικού Μουσείου στη Θάσο προ της απελευθέρωσης του νησιού. Σχετική μνεία περί αυτού γίνεται από το Σταύρο Μερτζίδα, ο οποίος αναφέρει: «... εκτός εάν εις το εξής τα αρχαιολογικά ευρήματα αθροιζόμενα εις ασφαλές τι μέρος φυλάσσονται καλώς υπό εμμίσθων φυλάκων, ιδρυομένου τοιουτοτρόπως –εννοούμε τη αδεία της Κυβερνήσεως– εν Θάσω Αρχαιολογικού Μουσείου, οπότε και η Κυβέρνησις θα τα έχει όλα εν ασφαλεία, ενώ τώρα το εν κατόπιν του άλλου χάνεται και δεν μένει τίποτε διά το Μουσείον Κωνσταντινουπόλεως. Η πρότασις του πολυτίμου και καλού πατριώτου κ. Δ. Κλωνάρη, πρώην δημάρχου, ην και διά της «Νέας Αληθείας» εποίησεν άλλοτε περί ιδρύσεως Αρχαιολογικού Μουσείου εκ μέρους της Κυβερνήσεως εν Θάσω, είναι συνετωτάτη»¹¹.

Από το παραπάνω απόσπασμα μαθαίνουμε ότι ο Δημ. Κλωνάρης διετέλε-

8. Βλ. Κώδικα αποφάσεων Πρωτ. Θάσου έτους 1897, σ. 36, με ημερομηνία 17-3-1897.

9. Βλ. Ιωάννου Ελ. Σιδηρά, Πτυχές της εκκλησιαστικής και εθνικής προσφοράς και δράσεως του μητροπολίτου Μαρωνείας Νικολάου Σακκοπούλου (1902-1904) στη Θάσο, Θασιακά, τ. 13(2004-2006), σ. 443.

10. Βλ. Ιωάννου Ελ. Σιδηρά, ό.π., σ. 453.

11. Βλ. Χάιδω Κουκούλη -Χρυσανθάκη, Από την ιστορία του Αρχαιολογικού Μουσείου Θάσου, Θασιακά, τ. 12(2001-2003), σ. 377-378.

σε και δήμαρχος της Θάσου. Η είδηση αυτή ότι εχρημάτισε και δήμαρχος της Θάσου αναφέρεται και από τον Αύγουστο Θεολογίτη, ο οποίος ως βουλευτής Θάσου παραβρέθηκε το Μάρτη του 1929 στην κηδεία του και εκφώνησε τον επικηδεύ του¹². Δεν αναφέρεται βέβαια ο ακριβής χρόνος της θητείας του ως δημάρχου. Η μνεία, όμως, του Σταύρου Μερτζίδη ως πρώην δημάρχου το 1911, όταν τυπώθηκαν τα «Θασιακά» του, αποδεικνύει ότι διετέλεσε δήμαρχος προ του 1911, ήτοι κατά τους χρόνους της τουρκοκρατίας¹³.

Κατά τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας κύριο θέμα των Θασιών ήταν το δασικό πρόβλημα. Το ζήτημα αυτό συνεχίστηκε και μετά την απελευθέρωση. Πρωτεργάτης στο θέμα αυτό είναι ο Δημ. Κλωνάρης, ο οποίος υποβάλλει συνεχείς αναφορές στα αρμόδια υπουργεία. Δύο τέτοιες αναφορές δημοσίευσε ο μακαρίτης βουλευτής Καβάλας Κώστας Τσίμας. Η πρώτη αναφορά είναι διορθωμένη από το Δημήτριο Κλωνάρη, ενώ η δεύτερη είναι γραμμένη από τον ίδιο τον Κλωνάρη. Και οι δύο απευθύνονται στον υπουργό Εθνικής Οικονομίας¹⁴. Οι αναφορές αυτές δεν είχαν βέβαια κανένα αποτέλεσμα, γιατί είχε ξεσπάσει ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος και στη συνέχεια ακολούθησε η Μικρασιατική εκστρατεία. Το θέμα λύθηκε αργότερα, το 1930, όταν με αποφάσεις των Διοικητικών Δικαστηρίων παραχωρήθηκαν μεγάλες δασικές εκτάσεις στις κοινότητες της Θάσου¹⁵. Ανάμεσα σ' αυτούς που αρθρογράφησαν στις τοπικές εφημερίδες της Καβάλας κατά τα έτη 1926-1928 ήταν και ο Δημήτριος Κλωνάρης.

Άριστος γνώστης των τοπικών θεμάτων ενημέρωσε την Κυβέρνηση στο βακουφικό ζήτημα που είχε ανακύψει με την απελευθέρωση της Θάσου. Η από 8-11-1912 αναφορά του προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο και τον υπουργό των Εξωτερικών Κορομηλά είναι τεκμηριωμένη και αναφέρει γεγονότα που ανατρέπουν τους ισχυρισμούς του Βακουφίου. Ανατρέπουν ακόμα και τις σημερινές αντιλήψεις του Ελληνικού Δημοσίου ότι οι γαίες της Θάσου περιήλθαν στο Ελληνικό Δημόσιο «δικαιώματι πολέμου». Ο ίδιος ο Δημ. Κλωνάρης στη μακροσκελή αυτή αναφορά του σημειώνει: «... ως εξάγεται εκ της ανέκαθεν ενασκηθείσης χρήσεως και εξ επισήμων εγγράφων αι γαίαι της Θάσου μετά των δασών, καθαρώς ιδιόκτητοι ούσαι και ουχί δημόσιαι, δεν ήτο δυνατόν να παραχωρηθώσι εκ μέρους του σουλτάνου, ως μη έχοντος ουδεμίαν εις αυτήν εξουσίαν, τούθ' όπερ και αυτό τούτο το Βακούφιον αναγνώρισε δι' αγοράς γαιών και διαφόρων άλλων κτημάτων παρά

12. Βλ. στο Παράρτημα το άρθρο της εφημ. «Κήρυξ», που αναδημοσιεύουμε.

13. Βλ. Σταύρου Μερτζίδη, Θασιακά, ήτοι ιστορία της νήσου Θάσου, Εν Αθήναις 1911, σ. 205.

14. Βλ. Κώστα Τσίμα, Αναφορές Θασιών για λύση του δασικού ζητήματος, Θασιακά, τ. 12(2001-2003), σ. 669-683.

15. Βλ. Ν.Δ. Ελευθεριάδη, Τα δάση της Θάσου, Θασιακά, τ. 8(1992-1993), σ. 213.

Ο βουλευτής Θάσου Δ. Κλωνάρης.

των κατοίκων της νήσου»¹⁶.

Συμμετέχει στην επιτροπή αγώνα για ενσωμάτωση της Θάσου με την Ελλάδα. Υπογράφει σχετικό ψήφισμα της επιτροπής αυτής, που εκδόθηκε την 1η Ιανουαρίου 1913, με τα υπόλοιπα μέλη, ήτοι το δήμαρχο Γ. Θωμαΐδη, το δικηγόρο Αν. Λαμπίρη, το Νικ. Γιαννάκη και τον Αύγουστο Θεολογίτη. Συμμετέχει ακόμα στην επιτροπή που μεταβαίνει στη Θεσσαλονίκη για να επιδώσει αναφορά των κατοίκων της Θάσου για λύση θεμάτων που απασχολούσαν το νησί. Ζητούσαν με την αναφορά τους τη σύσταση Δασαρχείου στη Θάσο, τη διαμονή εισπράκτορα μόνιμα στο νησί και την τοποθέτηση αξιωματικού στην αστυνομική υποδιεύθυνση Χωροφυλακής Θάσου¹⁷. Φαίνεται ότι τα αιτήματα των Θασίων έγιναν αποδεκτά από το Γενικό Διοικητή Μακεδονίας, αφού συστήθηκε Δασαρχείο, που προκάλεσε αμέσως τις αντιδράσεις των Θασίων, γιατί ασκούσε διώξεις εναντίον εκείνων που επιχειρούσαν να καλλιεργήσουν τα κτήματά τους που είχαν δασωθεί.

16. Βλ. Παράρτημα, αρ. εγ. 1.

17. Βλ. Παράρτημα, αρ. εγ. 2.

Ο Δ. Κλωνάρης με τη σύζυγό του και την πρωτότοκη κόρη του, όταν ήταν υποδιοικητής Παγγαίου.

Στις εκλογές της 6ης Δεκεμβρίου 1915 εκλέχτηκε βουλευτής Δράμας¹⁸. Η Καβάλα τότε υπαγόταν στο νομό Δράμας. Ο εθνικός διχασμός, όμως, που ακολούθησε, δημιούργησε προβλήματα στη βουλή εκείνη. Πάντως ασκεί μεγάλη επιρροή ο Δημ. Κλωνάρης ως βουλευτής κι απέκτησε δύναμη, η οποία αποδεικνύεται και από τη σύγκρουση που επήλθε ανάμεσα στον Πολύγνωτο Κλωνάρη, αδελφό του Δημ. Κλωνάρη και επιστάτη της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής στη Θάσο, με το Νικόλαο Μερτζιανίδη, επιμελητή του Αρχαιολογικού Μουσείου Θάσου, ο οποίος υποχρεώθηκε να παραιτηθεί¹⁹.

Στις εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920 δεν εκλέχτηκε βουλευτής. Η παρουσία του Αύγουστου Θεολογίτη επισκίασε όλες τις άλλες υποψηφιότητες. Η νίκη, όμως, του κόμματός του είχε ως αποτέλεσμα να τοποθετηθεί ως υποδιοικητής Παγγαίου²⁰, όπου υπηρέτησε ως το 1922. Η επανάσταση του 1922

18. Βλ. Γεωργίου Αστεριάδη, *ό.π.*, σ. 247-248.

19. Βλ. Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, *ό.π.*, σ. 371.

20. Βλ. Παράρτημα, αρ. εγ. 3.

διέκοψε τη θητεία του, συνελήφθη ως αντιφρονών και εξορίστηκε στη Σαμοθράκη, όπου τα καλοκαίρια μετέβαινε η οικογένειά του για να τον επισκεφθεί. Κάθισε στη Σαμοθράκη ως εξόριστος μερικά χρόνια και ύστερα επέστρεψε στη Θάσο. Ο διαβήτης, όμως, τον κατέβαλε και πέθανε στις 23-3-1929 σε ηλικία 57 ετών. Στην κηδεία του παρέστη πλήθος κόσμου για να τιμήσει την προσφορά του. Από ρεπορτάζ, που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «Κήρυξ» της Καβάλας, μαθαίνουμε τα παρακάτω: «Απέθανε και εκηδεύθη την 23ην Μαρτίου ο εν Θάσω δικηγόρος Δημήτριος Κλωνάρης. Η κηδεία του ετελέσθη μεγαλοπρεπώς παρακολουθήσαντος πολλού πλήθους.

Ο μεταστάς υπήρξεν από τα ποικιλοτρόπως δράσαντα εν τη νήσω πρόσωπα. Εχρημάτισεν δήμαρχος της νήσου, υποδιοικητής Παγγαίου, εξελέγη δε βουλευτής επιδείξας αμέριστον ενδιαφέρον διά τα ζητήματα του τόπου»²¹.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι, ενώ ήταν βενιζελικός το 1915 και εκλέχτηκε βουλευτής με την παράταξη Βενιζέλου, τελικά πέρασε στην αντίθετη παράταξη. Ποιος ήταν ο λόγος της εγκατάλειψης της βενιζελικής παράταξης, δε γνωρίζουμε. Γεγονός είναι ότι το 1920 πολιτεύεται με το Γούναρη, αλλά δεν εκλέχτηκε. Μήπως η παρουσία του Αύγουστου Θεολογίτη στο πολιτικό προσκήνιο έπαιξε κάποιο ρόλο;

Είχε παντρευτεί την Ευδοξία από τη Μαρώνεια κι απέκτησε έξι παιδιά. Ο γιος του, όμως, Ιωάννης πέθανε παιδί, ενώ από τις 5 κόρες του η τελευταία, Ιουλία, απεβίωσε πέρυσι²².

ΕΓΓΡΑΦΑ

Δημοσιεύουμε δύο έγγραφα, που μας παραχώρησε σε φωτοτυπίες ο κ. Κων/νος Χιόνης από το αρχείο του Δ. Κλωνάρη, καθώς και ένα άρθρο που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «Κήρυξ» της Καβάλας, όταν πέθανε ο Δημ. Κλωνάρης. Το πρώτο έγγραφο είναι μία αναφορά που απευθύνεται στον υπουργό των Εξωτερικών Κορομηλά και στον πρόεδρο της Κυβέρνησης Ελευθέριο Βενιζέλο. Είναι γραμμένη στην Αθήνα από τον ίδιο το Δ. Κλωνάρη και στόχος της είναι να πείσει τον πρωθυπουργό και τον υπουργό Εξωτερικών να μεριμνήσουν να καταβάλλονται οι φόροι «προς τας καθεστηκυίας αρχάς της νήσου και ουχί προς το Βακούφιον, προς αποφυγήν πάσης ανωμαλίας και ερεθισμού των κατοίκων». Ο συντάκτης της αναφοράς είναι άριστος γνώστης της τοπικής ιστορίας και των θεμάτων που απασχολούν τη Θά-

21. Βλ. Παράρτημα, αρ. εγ. 3.

22. Η κ. Ελένη Σοφιαδάκη μας πληροφόρησε ότι κόρες του Δημ. Κλωνάρη ήταν η Αλεξάνδρα, η Μαρία, η Αγγελική, η Ιωάννα και η Ιουλία. Η ίδια μας πληροφόρησε ότι παιδιά του Πολύγνωτου ήταν ο Ιωάννης, ο Νίκος, η Ηρώ, η Αλκμήνη και η Μαρία. Παιδιά του Ιωάννη είναι η Μαρία Κλωνάρη,

σο. Παραθέτει όλα εκείνα τα στοιχεία που τεκμηριώνουν την ιστορική αλήθεια και τις πολιτικές θέσεις του. Η αναφορά αυτή συντάχτηκε στις 8-11-1912, λίγες μέρες μετά την απελευθέρωση της Θάσου, και το αντίγραφο της αναφοράς που κράτησε ο Δ. Κλωνάρης γράφτηκε στις 11-11-1912 μέσα στο ατμόπλοιο «Πελοπόννησος».

Το δεύτερο έγγραφο είναι μία αναφορά της Επιτροπής των κατοίκων της Θάσου, που συντάχτηκε στη Θεσσαλονίκη στις 5-10-1914 και απευθύνεται στο Γενικό Διοικητή της Μακεδονίας για να διατάξει την ίδρυση Δασαρχείου στη Θάσο, την αποστολή εισπράκτορα, που να διαμένει στη Θάσο, και την ανάθεση της αστυνομικής υποδιεύθυνσης Θάσου σε αξιωματικό της Χωροφυλακής, μέτρα που θα συνέβαλλαν «εις την όσον ένεστιν ανακούφισιν των πτωχών κατοίκων της νήσου».

Οι δύο αυτές αναφορές που δημοσιεύονται είναι ευανάγνωστες, καθαρογραμμένες και χωρίς ορθογραφικά λάθη. Η δημοσίευσή τους γίνεται στο μονοτονικό σύστημα.

Δημοσιεύουμε ακόμα και το ρεπορτάζ που δημοσιεύτηκε στις 29-3-1929 στην τοπική εφημερίδα «Κήρυξ» και αναφέρεται στο θάνατό του, γιατί περιέχει ενδιαφέροντα βιογραφικά στοιχεία του.

1

1912 Νοεμβρίου 8

Υπουργείον
Εξωτερικών υπό Κορομηλά

Πρόεδρον Κυβερνήσεως
Ελ. Βενιζέλον

Εξοχώτατε

Προς πρόληψιν πάσης παρεξηγήσεως ως προς τα σχέσεις αίτινες συνέδεον την νήσον μας μέχρι της χθες μετά της τουρκικής Κυβερνήσεως και του εν τη νήσω μας υπάρχοντος Βακουφίου εθεωρήσαμεν επιβεβλημένον να υποβάλλωμεν προς την ελλ. Κυβέρνησιν τα επόμενα.

Η νήσος μας, εκ λόγων ιστορικών, εφείλκυσε την μεγάλην συμπάθειαν του τότε εν Αιγύπτω ακμάσαντος Μεχμέτ Αλή πασά, όστις λόγω των μεγάλων υπηρεσιών προς την τότε τουρκικήν Κυβέρνησιν και τον τότε σουλτάνον Μαχμούτ κατόρθωσε ώστε μέχρι της εποχής εκείνης εις άλλα ιερά τεμένη (Βακούφια) υπαγόμενοι φόροι της νήσου μας μεταβιβασθώσιν αυτώ διά δω-

δ/ντρια του 1ου Γυμνασίου Καβάλας, και ο ιατρός Πολύγνωτος Κλωνάρης. Αναφέρουμε ακόμα ότι παιδιά της Ελένης, που είχε παντρευθεί το δικηγόρο Δ. Οικονομίδη, ήταν η Εριφύλη, η Αμαλία, η Δήμητρα, η Φιλομένη, ο Φίλιππος, ο Αριστοτέλης και η Μερόπη. Παιδί της Εριφύλης, που παντρεύτηκε το Χαϊδευτό, ήταν η δασκάλα Νίνα.

ρεάς επί τω σκοπώ όπως και ούτος αφιερώση αυτούς εις ιερόν τινα σκοπόν, ίνα διά του τρόπου τούτου και μόνον δι' αυτού καταστώσιν άθικτοι επ' ωφελεία των κατοίκων της νήσου παρ' ων είχεν ευεργετηθεί, διότι πας φόρος ή εισόδημα δωρούμενος εις Βακούφιον θεωρείται κατά τον μουσουλμανικόν ιερόν νόμον απαραβίαστος και άθικτος και ανεπίδεκτος αυξήσεως και επομένως εκτός αυτού δι' ουδενός ετέρου τρόπου δεν θα ηδύνατο να εξασφαλίσει διά το μέλλον ποιάν τινα ασυδοσίαν της νήσου εκ της αυθαιρεσίας και της φορομανίας των εκάστοτε αρχόντων, αμιλλωμένων πάντοτε να αυξάνωσιν αυτούς. Πράγματι δε κατά το έτος 1813 εξεδόθη υπό του τότε σουλτάνου Μαχμούτ αυτοκρατορικόν διάταγμα δι' ου παρεχωρούντο προς το πρόσωπον του Μεχμέτ Αλή πασά τα δέκατα και οι λοιποί φόροι οι εισπραττόμενοι τότε υπό της τουρκικής Κυβερνήσεως, εκτός του στρατιωτικού (χαράτς) και των μετέπειτα νομοθετηθέντων τελωνειακών δασμών, φόρου χαρτοσήμου και λοιπών, τους οποίους εκράτησε δι' εαυτήν ως γνώρισμα της κυριαρχίας της επί της νήσου μας. Μετά την παραχώρησιν ταύτην ο ρηθείς Μεχμέτ Αλή πασάς γενόμενος κύριος των φόρων της Θάσου προέβη εις επαισθητήν ελάττωσιν αυτών, τους δε ούτω ελαττωθέντας φόρους, προσαρτήσας εις τα εισοδήματα αρκετών χιλιάδων φιδανίων γαιών εν Αιγύπτω, αφιέρωσεν εν συνόλω δι' αφιερωτηρίου εγγράφου εις το Βακούφιον Θάσου και εις το δι' αυτού αφιερωτηρίου ιδρυόμενον τότε πτωχοκομείον Καβάλας, ορίσας ότι οι φόροι ούτοι μετά των εν Αιγύπτω εισοδημάτων των γαιών θα εξοδεύονται εις διαφόρους αγαθοεργούς σκοπούς εν τη νήσω κατά την κρίσιν του εκάστοτε διευθύνοντος τα Βακούφια ταύτα εν συνεννοήσει μετά των κατοίκων αυτής.

Διά του ιδίου αφιερωτηρίου εγγράφου καθιέρωσεν όπως το Βακούφιον τούτο επιτροπεύει ο εκάστοτε κατά πρεσβυγένειαν διάδοχός του και αφώρισε πάντα εξ αυτών όστις ήθελε τολμήσει κατά παράβασιν του ιερού μουσουλμανικού νόμου να επαυξήσει τους φόρους της Θάσου ή να μεταβάλει τον σκοπόν δι' ον προωρίσθησαν. Τούτου γενομένου η τουρκική Κυβέρνησις, μετά της οποίας η νήσος μας, η ανέκαθεν υπό αμιγούς ελληνικού πληθυσμού οικουμένη, ουδεμίαν άλλην άμεσον διοικητικήν ή δικαστικήν εξουσίαν είχε, ως αυτοδιοικουμένη ευρέως κατά τα τότε εν Τουρκία κρατούντα, εις πάσας μεν αυτής τας επαρχίας, ιδία δε εις τας νήσους, απωλέσασα τον μόνον μετά της Θάσου συνδετικόν δεσμόν, οίος ήτο η φορολογία, έπαυσεν ενδιαφερομένη αμέσως διά την Θάσον· κατά συνέπειαν έπαυσεν ενασκούσα τα δι' οιονδήποτε τρόπον κυριαρχικά της δικαιώματα. Από της εποχής εκείνης η Θάσος διετέλεσεν αυτοδιοικουμένη τελείως και πληρώνουσα τους φόρους της εις τον εν Καβάλα διαμένοντα διευθυντήν του Βακουφίου (μουτεβελή) αποστέλλόμενον παρά της εν Αιγύπτω Γεν. Διευθύνσεως του Βακουφίου. Πλην από τους έτους 1856, δηλ. ολίγον μετά τον θάνατον του Μεχμέτ Αλή πασά, ότε εν

Τουρκία ήρχισε να εφαρμόζονται διοικητικά μεταρρυθμίσεις και να επιβάλλονται νέαι φορολογίαι, οι τότε διευθύνοντες το Βακούφιον ηθέλησαν και αυτοί να επωφεληθώσι της περιστάσεως ταύτης και να εφαρμόσωσι και εν Θάσω τους νέους τουρκικούς νόμους και ιδίως τους σχετιζομένους με την νέαν φορολογίαν, αλλ' η νήσος οχυρουμένη όπισθεν της διαθήκης του Μεχμέτ Αλή πασά αντέστη εις τας κατά καιρούς προς τον σκοπόν τούτον καταβληθείσας προσπάθειάς του Βακουφίου και εκ της αντιστάσεως αυτής κατόρθωσε μεν να διασώσει τα προνόμιά της, ει και εν μέρει ηκρωτηριασμένα, αλλά οι συνεχείς διαπληκτισμοί μεταξύ Θάσου και Βακουφίου, τούτου μεν προσπαθούντος πάντοτε να καταδολιευθεί τους όρους του αφιερωτηρίου και την αυτοδιοίκησιν της νήσου, ταύτης δε αμυνομένης υπέρ της διατηρήσεως της αυτοδιοικήσεώς της και της ακριβούς εκτελέσεως των όρων του αφιερωτού, επέφερον την παντελή οπισθοδρόμησιν εις πάντα τα στάδια της αναπτύξεως και εν γένει την στασιμότητα αυτής υπό πάσαν έποψιν.

Ο αγών ούτος επιδεινούμενος, εφόσον αφίσταντο οι χρόνοι από του αφιερωτού, εχαλάρωσε την αντίστασιν της Θάσου κατά τον ελληνοτουρκικόν ιδίως πόλεμον του 1897, κατέληξεν αφ' ενός μεν εις την αυθαίρετον κατάργησιν των κυριωτέρων διοικητικών θεσμών των εξασφαλιζόντων την αυτοδιοίκησιν της νήσου, αφ' ετέρου δε εις την προσθήκην νέων φόρων και την τελείαν των δαπανών των χορηγουμένων πρότερον υπό του Βακουφίου υπέρ διαφόρων αγαθοεργών εν Θάσω αποκοπήν γενομένην, ότε μάλιστα έπρεπε να πολλαπλασιασθώσι αι δαπάναι αυταί εκ παραλλήλου προς την κατ' επιστητήν αύξησιν των εισοδημάτων των εν Αιγύπτω γαιών. Εις το σημείον τούτο η Θάσος μετατραπέισα πλέον από προικοδοτημένης νήσου εις νήσον ποικιλοτρόπως πιεζομένην, ηναγκάσθη να διαμαρτυρηθεί προς την κυρίαρχον τουρκικήν Κυβέρνησιν, η δε διαμαρτυρία αύτη κατέληξεν εις την υπ' αυτής άμεσον επέμβασιν εν τη νήσω προς επαναφοράν της διασαλευθείσης τάξεως, γενομένης ανακατοχής αυτής κατά το έτος 1902, και από της εποχής εκείνης μέχρι της απελευθερώσεως ημών υπό της μητρος Ελλάδος η νήσος μας αφομοιώθη υπό διοικητικήν και δικαστικήν έποψιν με τας λοιπάς επαρχίας του τουρκικού κράτους. Καίτοι δε η τουρκική Κυβέρνησις επελήφθη της διευθετήσεως μεταξύ της Θάσου και του Βακουφίου εκκρεμών ζητημάτων σχετικών προς την φορολογίαν, ουχ ήττον ου μόνον εις ουδέν κατέληξαν αποτελεσμα, αλλά και η ίδια τουρκική Κυβέρνησις αναιρούσα εαυτήν νέους επέβαλεν προς το συμφέρον της φόρους επί αντικειμένων άπερ δεν υπήγοντο εις φορολογίαν κατά τον χρόνον της παραχωρήσεως.

Η προσπάθεια αύτη της τουρκικής Κυβερνήσεως του να επιβάλλει νέους φόρους, εγένετο αφορμή να γεννηθεί ζήτημα μεταξύ αυτής και της νήσου περί του αν η τουρκική Κυβέρνησις, κατόπιν της παραχωρήσεως των φόρων,

εδικαιούτο να επιβάλλει νέους τοιούτους, αφού άπαξ διά του παραχωρητηρίου φερμανίου ρητώς όριζε ότι εκτός του στρατιωτικού πάντα άλλον φόρον παραχωρεί.

Του ζητήματος τούτου παραλεμφθέντος ενώπιον του αρμοδίου τμήματος του Συμβουλίου της Οθωμανικής Επικρατείας ανεκινήθη παρεπιμπτόντως και το ζήτημα εάν και κατά πόσον είναι έγκυρος κατά τον ιερών νόμον η παραχώρησις δημοσίων προσόδων υπό του σουλτάνου, χωρίς να εκτελεσθώσι και επί τούτω απαιτούμεναι σχετικαί διατάξεις.

Πόρισμα δε της επί του ζητήματος τούτου μελέτης του ρηθέντος τμήματος ήτο ότι το εν λόγω Βακούφιον Θάσου ως υπαγόμενον εις την κατηγορίαν των μη αληθών Βακουφίων και δη ιδρυθέν παρά τας διατάξεις του ιερού νόμου είναι επιδεκτικόν ακυρώσεως και καταργήσεως. Σημειωτέον ενταύθα ότι τα εν Τουρκία Βακούφια διαιρούνται εις αληθή (σαχίχ) και μη αληθή (γάϊρι σαχίχ). Και αληθή μεν Βακούφια είναι τα αγαθοεργά εκείνα ιδρύματα, άτινα συντηρούνται διά προσόδων περιουσίας ιδιωτικής, μη αληθή δε Βακούφια είναι εκείνα τα οποία ίδρυσαν οι κατά καιρούς σουλτάνοι προικίσαντες αυτά με γαίας δημοσίας, ή παραχωρήσαντες δημοσίας προσόδους προς συντήρησίν των. Τα Βακούφια του δευτέρου τούτου είδους, διευθυνόμενα υπό του υπουργείου των εβκαφίων και υπαγόμενα εις τους κοινούς νόμους του κράτους και ουχί εις τους ιερούς, θεωρούνται ως προσωρινώς υφιστάμενα και κατά συνέπειαν δύνανται εν πάση περιπτώσει να καταργηθώσι και διαλυθώσι υπό του σουλτάνου, ως εγένετο και διά τα προ της παραχωρήσεως Βακούφια, τα οποία απεξενώθησαν των φόρων, ας εισέπραττον εκ Θάσου.

Εκ της ανωτέρω συντόμου μελέτης, η οποία απορρέει εκ των ανά χείρας μας ευρισκομένων εγγράφων και εκ της πολυετούς χρήσεως εξάγεται α) ότι το Βακούφιον της Θάσου έλκον την αιτίαν της ιδρύσεώς του εξ αγαθοεργού σκοπού του αφιερωτού, ιδρύθη υπέρ και ουχί κατ' αυτής και κατά συνέπειαν το Βακούφιον τούτο προωρίσθη να χρησιμεύσει ως ιερός φρουρός περιουσίας κληροδοτηθείσης υπέρ διαφόρων αγαθοεργών σκοπών της νήσου μας. β) Ότι ο σουλτάνος κατά παράβασιν του νόμου παρεχώρησε προσόδους δημοσίας, δεν έπαυσεν εν τούτοις εξασκών εν τη αυτοδιοικήτω νήσω μας τα κυριαρχικά του δικαιώματα. γ) Ότι οι φόροι και ουχί αι γαίαι της Θάσου, ως εσφαλμένως νομίζεται, είναι το αντικείμενον της γενομένης παραχωρήσεως, διότι ως εξάγεται εκ της ανέκαθεν ενασκηθείσης χρήσεως και εξ επισήμων εγγράφων αι γαίαι της Θάσου μετά των δασών, καθαρώς ιδιόκτητοι ούσαι και ουχί δημόσιαι, δεν ήτο δυνατόν να παραχωρηθώσι εκ μέρους του σουλτάνου, ως μη έχοντος ουδεμίαν εις αυτήν εξουσίαν, τουθ' όπερ και αυτό τούτο το Βακούφιον αναγνώρισε δι' αγοράς γαιών και διαφόρων άλλων κτημάτων παρά των κατοίκων της νήσου. Εκτός δε των ελαχίστων τούτων κτημάτων το

Βακούφιον ουδεμίαν άλλην περιουσίαν κέκτηται εν Θάσω. Η περιουσία του Βακουφίου τούτου ευρίσκεται εν Αιγύπτω εις γαίας. δ) Ότι ασχέτως προς το ζήτημα του εγκύρου ή μη της παραχωρήσεως των φόρων της νήσου μας υπό του σουλτάνου προς τον Μεχμέτ Αλή πασάν, το γεγονός ότι οι παραχωρηθέντες ούτοι φόροι απορρέοντες εκ των επί της νήσου κυριαρχικών του δικαιωμάτων και κατά συνέπειαν υφιστάμενοι, εφ' όσον υφίστατο και η κυριαρχία του αύτη, άγει εις το συμπέρασμα ότι καταλυθείσης της τουρκικής κυριαρχίας διά της υπό του ελληνικού στρατού καταλήψεως της νήσου, αυτοδικαίως επέρχεται η κατάργησις παντός επί των φόρων τούτων δικαιώματος του Βακουφίου και μεταβιβαζομένων τούτων κατά φυσικόν λόγον προς την κυρίαρχον ελλ. Κυβέρνησιν.

Στηριζόμενοι όθεν επί των ανωτέρω και έχοντες υπ' όψη την ψυχολογικήν κατάστασιν εις ην ευρίσκονται σήμερον οι κάτοικοι της νήσου μας, οίτινες επ' ουδενί λόγω στέργουσι πλέον να καταβάλλωσι φόρους προς το Βακούφιον, προαγόμεθα εξ ονόματος όλης της νήσου, καθ' ην έχομεν εντολήν, να παρακαλέσωμεν την Υμ. Εξοχότητα όπως υπό το πνεύμα τούτο ληφθή πρόνοια περί καταβολής των φόρων προς τας καθεστηκυίας αρχάς της νήσου μας και ουχί προς το Βακούφιον, προς αποφυγήν πάσης ανωμαλίας και ερεθισμού των κατοίκων.

Τη 8η Νοεμβρίου 1912. Αθήναι.

Ακριβές αντίγραφον του πρωτοτύπου.

Έγγραφον εν τω ατμοπλοίω Πελοπόννησος
τη 11 Ν/βρίου 1912.

Δ. Κλωνάρης

2

1914 Οκτωβρίου 15

Αναφορά των κατοίκων της νήσου Θάσου.

Εν Θεσσαλονίκη τη 15η 8/βρίου 1914

Προς την Α. Εξοχότητα τον Γεν. Διοικητήν Μακεδονίας

Εξοχώτατε

Λαμβάνομεν την τιμήν ν' αναφέρωμεν τη υμ. εξοχότητι ότι

Αον. Η έλλειψις Δασικής και Ταμιακής υπηρεσίας εν Θάσω, της οποίας τα δάση κατέχοντα τα 7/8 της επιφανείας αυτής και συνεπώς αποτελούντα την κυριωτέραν, αν όχι την μόνην πηγήν, εξ ης οι κάτοικοι προσπορίζονται τα προς το ζην, αναγκαία δημιουργεί κενόν επί μεγίστη βλάβη των συμφερόντων

της νήσου, διά πολλούς μεν άλλους λόγους, αλλά και διότι τα δάση αυτής σήμερα κατέστησαν απρόσιτα μεν εις τους πολλούς, ακριβώς δηλ. εις εκείνους οίτινες εξήρτουν εκ των δασών την οικονομικήν των ύπαρξιν, μέσον δε πλουτισμού εις τους ολίγους, οίτινες τόσον περισσότερον ωφελούνται όσον δυσχερέστερα καθίστανται τα μέσα και αι απαιτούμεναι διατυπώσεις προς εκμετάλλευσιν των δασών, καθ' όσον ο πτωχός υλοτόμος, ο μη δυνάμενος να υποβληθεί εις δαπάνας δι' επανειλημμένας μεταβάσεις εις Καβάλαν προς λήψιν αδείας, πληρωμήν του τέλους και εξέλεγγξιν κατόπιν, και ένεκεν τούτου δημιουργείται αφ' εαυτού μονοπώλιον υπέρ των ολίγων δυναμένων. Εκτός τούτου πολλάι δυσχέρειαι παρουσιάζονται εις τους κατοίκους διά την απόκτησιν καυσίμου ύλης, γεωργικών εργαλείων και εν γένει διά την ικανοποίησιν των οικονομικών αναγκών των. Αι ανάγκαι αύται διά πάντας μεν, ιδιαιτέρως δε διά τους Θασίους, παρίστανται επιτακτικότεραι, καθ' όσον υπαγορεύονται εκ των ιδιαιτέρων έξεών των, ας απέκτησαν διά της απ' αμνημονεύτων χρόνων χρήσεως των δασών ως κοινοτικών, πάσα δε απομάκρυνσις εκ των έξεων τούτων καθιστά ή μάλλον ανατρέπει την οικονομικήν ισορροπίαν των Θασίων. Αν και το γεγονός του σημερινού χαρακτηρισμού των δασών της Θάσου ως εθνικών, ενώ ανέκαθεν ήσαν και είναι κοινοτικά επί τη βάσει επισήμων εγγράφων, φέρει μεγάλην ανωμαλίαν εις τα οικονομικά αυτής, εν τούτοις μέχρι της οριστικής λύσεως του ζητήματος τούτου αι ανωτέρω εκτιθέμεναι δυσχέρειαι θα εξομαλύνοντο εάν υπήρχεν εν Θάσω Δασαρχείον και Ταμείον ή τουλάχιστον εισπράκτωρ μένων διαρκώς εν αυτή.

Βον. Η υπηρεσία της Χωροφυλακής είναι όλως ανεπαρκής και ένεκεν τούτου εγένοντο πλείστα άτοπα, άτινα ουδέποτε θα ελάμβανον χώραν, εάν η αστυνομική υποδιεύθυνση ήτο εμπειπιστευμένη εις χείρας αξιωματικού Χωροφυλακής.

Η ανάγκη αύτη καθίσταται επιτακτικωτέρα εκ πολλών μεν άλλων λόγων, αλλά και διότι η Θάσος ως ιστορική νήσος εκρύπτει αρχαίον πλούτον εκμεταλλεζόμενον δυστυχώς και σήμερα υπό της αρχαιοκαπηλίας μετά της αυτης ενεργητικότητας μεθ' όσης και επί τουρκοκρατίας.

Λαμβάνομεν όθεν το θάρρος να παρακαλέσωμεν θερμώς την Υμ. Εξοχότητα εξ ονόματος των κατοίκων της Θάσου όπως εν τη διακρινούση αυτήν οξυδερχεία, σταθμίζουσα τα ανωτέρω, ευαρεστηθή να διατάξει: α) την ίδρυσιν Δασαρχείου εν Θάσω, β) την αποστολήν εισπράκτορος διαμένοντος εν αυτή και γ) την ανάθεσιν της αστυνομικής υποδιευθύνσεως Θάσου εις αξιωματικόν της Χωροφυλακής, μέτρα άτινα θα συντελέσωσι εις την όσον ένεστιν ανακούφισιν των πτωχών κατοίκων της νήσου.

Της Υμ. Εξοχότητος ταπεινότατοι θεράποντες
Η Επιτροπή των κατοίκων της Θάσου

αόκνως υπέρ των εκπαιδευτικών ζητημάτων. Άπασαι αι Αρχαί, ο Μητροπολίτης και οι Πρόεδροι των διαφόρων οργανισμών παρηκολούθησαν την κηδείαν.

Ο μεταστάς αφήκε πολυμελή οικογένειαν εξ ανηλίκων τέκνων, τα οποία, ευτυχώς, χάρις εις την εργατικότητά του ευρίσκονται εξησφαλισμένα.

ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΗΧΩ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΘΑΣΟΝ

ΘΑΣΟΣ (Διμήν) Μάρτιος . —

Ἐπέθανε και ἐκηδεύθη τὴν 23ην Μαρτίου ὁ ἐν Θάσῳ δικηγόρος Δημήτριος Κλωνάρης. Ἡ κηδεία του ἐτελέσθη μεγαλοπρεπῶς παρακολουθήσαντος πολλοῦ πλήθους.

Ὁ μεταστάς ὑπῆρξεν ἀπὸ τὰ παικιλοτρόπως δράσαντα ἐν τῇ Νήσῳ πρόσωπα.

Ἐχρημάτισεν Δήμαρχος τῆς Νήσου, Ὑποδιοικητὴς Παγγαίου, ἐξελέγη δὲ και Βουλευτὴς ἐπιδείξας ἀμέριστον ἐνδιαφέρον διὰ τὰ ζητήματα τοῦ τόπου.

Ὁ παρεπιδημῶν ἐνταῦθα Βουλευτὴς τοῦ Νομοῦ Καβάλλας κ. Αὐγ. Θεολογίτης ἐξεφώνησε τὸν ἐπικλιθεὶν ἐξαιτίας ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα τῆς δράσεως τοῦ μεταστάντος τονίσας ἰδίως διὸ ὁ ἀπελθὼν ὑπῆρξεν ἄνθρωπος ἰσχυρᾶς θελήσεως, ἐξαιρετικῆς ἐργατικότητος και δυνάμεως ψυχικῆς ὄχι τυχαίας. Τὸ προσωπικὸν και εἰ μαθηταὶ τοῦ Ἐκπαιδευτηρίου Διμένος παρηκολούθησαν τὴν κηδείαν διότι ὡς μέλος τῆς Σχολικῆς Ἐπιτροπῆς ἐργάσθη αόκνως ὑπὲρ τῶν εκπαιδευτικῶν ζητημάτων.

Ἐπασαι αἱ Ἀρχαί, ὁ Μητροπολίτης και οἱ Πρόεδροι τῶν διαφόρων οργανισμῶν παρηκολούθησαν τὴν κηδείαν.

Ὁ μεταστάς ἀφήκε πολυμελὴ οικογένειαν ἐξ ἀνηλίκων τέκνων τὰ ὅποια εὐτυχῶς χάρις εἰς τὴν εργατικότητά του εὐρίσκονται ἐξησφαλισμένα.

Το ἀπὸ 29.3.1929 ρεπορτάζ που δημοσιεύτηκε στὴν εφ. «Κήρυξ» τῆς Καβάλλας.